

Konei a mea e `tau o fakatoka a koi tuai o foki atu koe ki tou fenua i te fakatonga o tou taimi galue e auala i te fakatokaga a te Pacific Australia Labour Mobility (PALM).

E `tau o sau`tala fakatasi koutou mo ou pule ki mea konei e `tau o fai a koi tuai o foki koe.

ONO MASINA A KOI TUAI KOE O FOKI

Onono ki te po masina e oti ei te malosi o tou pasipōti

- Fakamautinoa aka me koi malosi e iloa tou pasipōti ko te mea ke mafai o talia faka`lei ne te immigration a tou foki atu i te po masina e foki ei koe.
- Kafai ko mu`tana ifo i te ono masina a te malosi o tou pasipōti, e `tau o fesili atu ki mea e manakogina i tou fenua ko te mea ke mafai o foki faka`lei atu koe.
- A ofisa o komisina o fenua o te Pasefika mo Timor-Leste, ofisa o fenua kese`kese, ofisa o fesokotakiga mo sui o latou i Ausetalia e mafai o tuku atu ne latou a manatu fesoasoani e uiga ki mea e `tau o fai māfai ko oti te malosi io me galo se pasipōti.

Auala kese`kese mo te `togi o te malaga foki

E `tau o sau`tala koe mo tou pule ki fakatokaga o te malaga foki.

Tino ga`lue sē tumau mō se taimi toetoe: ko oti ne `togi ne tou pule tou tiketi foki mai Ausetalia ki tou fenua. Ka tuku atu tou tiketi i te 5 o aso mai mua o te aso e foki ei koe. Mō nisi fesoasoani ki te taliaga e uiga ki te malaga foki, fesokotaki atu ki te napa telefoni fesoasoani o te PALM (1800 51 51 31) io me meli-iti atu ki te (palm@dewr.gov.au).

Tino ga`lue tumau mō se taimi leva: e mafai o filifili koutou ke fakatoka kae `togi otou tiketi `foki ki otou fenua. E `tau o sau`tala koe mo tou pule kae mafaufau ki mea konei:

- alagā vakalele mo `togi o pasese
- vakalele oloolo i loto i Ausetalia io me ko te fanatu mai se malae vakalele foliki ki malae vakalele `lasi, māfai e manakogina
- te aofaki o `kilo e talia mo te `togi o `kilo silia (e mafai o `togi `mafa `ki a te `togi o `kilo silia, telā e `tau o iloa ne koe te `mafa o au `kilo a koi tuai o fanatu koe ki te malae vakalele)
- `togi o tou koga nofo i tau malaga foki ki tou fenua, māfai e manakogina
- `togi o tou fanatu mai te malae vakalele e tasi ki te suā malae vakalele i tou auala foki ki tou fenua
- te aofaki o meainu ma`losi e talia ki tou fenua.

Ke iloa ne koe te palani o au tupe `teu

Kafai e fia `togi ne koe tou tiketi foki mo mea e aofia i tau malaga, fakamautinoa aka me e lava au tupe `teu. E `tau o fakamautinoa aka me e lava au tupe ke `togi a nisi mea i tau malaga foki, e pelā mo meakai mo meainu.

TOLU MASINA A KOI TUAI KOE O FOKI

Fakailoa atu ki tou kāiga e uiga ki tou foki atu

Kāti e fia fakailoa atu ne koe ki a latou e uiga ki:

- ou fakamoemoega ne fakatoka ne koe mo tou kāiga a koi tuai o vau koe ki Ausetalia
- au tupe `teu e fakamoemoe koe ke foki atu mo koe
- mea e mafai ne koe o fai mo te auala ke fakamanuia tou foki atu ki tou fenua
- so se mea e manako tou kāiga ke avatu ne koe (kae masaua a `kilo silia e `togi `mafa `ki)
- te auala ke fanatu koe ki te fale mai te malae vakalele.

Kafai e isi ne mea e manavase koe ki ei, ke sau`tala ki ei mo te sui ofisa (CLO) io me se sui o tino ga`lue mai tou fenua. E mafai o maua a te fakasologa o igoa o sui ofisa (CLO)/sui o tino ga`lue i te fakatuatusi o te PALM i te neti: (www.palmscheme.gov.au/contact).

Onoono ki te tulaga o tou visa

- Fesili atu ki tou pule ke fakaasi atu te tulaga o tou visa mo te taimi e oti ei tena malos. E mafai o maua ne tou pule a fakamatalaga konei i te lotou fakatuatusi i te neti immi.gov.au mai te fesokotaki atu ki te [Department of Home Affairs website: \(www.homeaffairs.gov.au/immiaccount\)](http://www.homeaffairs.gov.au/immiaccount).
- E `tau o iloa ne koe a te mea tenei ko te mea ke mafai o fai au fakatokaga ke toe `togi mai au tupe `kati i te taimi ko foki atu ei koe ki tou fenua. E mafai foki o fai atu koe ke toe `togi mai au tupe `kati māfai ko oti te malos o tou visa.

Fakatoka a pepa fakamaoni o au galuega

E mafai o fakatoka se pepa fakamaoni o au galuega mai te taimi ne nofo atu ei koe i Ausetalia.

E mafai o aofia i te mea tenei:

- se fakasologa/CV telā e fakaasi mai i ei au galuega mo tiute i te galuega, e aofia i ei a fakamatalaga mai i tou pule
- setifiketi io me ko pepa fakamaoni o au taumafaiga i Ausetalia
- tiketi mō te fakateleleaga o masini `lasi mo pepa fakatele`tele
- nisi taumafaiga, e pelā mo pepa fakamaoni i te fai mo sui potukau fesoasoani i te koga e nofo koe i ei, io me ko taumafaiga i mea tau tafaoga.

LUA MASINA A KOI TUAI KOE O FOKI

Fai ke iloa ne koe te auala ke toe `togi mai au tupe `kati māfai ko oko koe ki tou fenua

E mafai o onoono koe ki au tupe `kati māfai ko oti ne tiaki ne koe a Ausetalia e auala i te Departing Australia Superannuation Payment (DASP).

- E tausi a te DASP ne te Ofisa `Tae Lafoga o Ausetalia (Australian Taxation Office ATO). E mafai o maua te pepa faka`fonu i te neti a te DASP i te fakatuatusi i te [neti a te ATO: \(www.ato.gov.au/individuals-and-families/coming-to-australia-or-going-overseas/coming-to-australia/returning-to-your-home-country#Claimingyoursuper\)](http://www.ato.gov.au/individuals-and-families/coming-to-australia-or-going-overseas/coming-to-australia/returning-to-your-home-country#Claimingyoursuper).
- E mafai o kamata o faka`fonu ne koe a te pepa o te DASP i te neti kae koi nofo atu koe i Ausetalia, kae fakaoti kae lafo atu a tau fakamolemole i te taimi ko oko atu ei koe ki tou fenua, kae māfai foki ko fetau `lei koe ki ei.
- A fakamatalaga e uiga ki te fetau `lei o koe ki te DASP, te faka`fonuga mo te lafoatuga o te pepa faka`fonu i te neti, mo fakamatalaga e manakogina ke `lafo atu a te pepa faka`fonu mō te DASP ko mafai nei o maua i te `Malamalama i te fakatokaga o tupe `kati i te [fakatuatusi i te neti o te PALM: \(www.palmscheme.gov.au/resources/superannuation-pacific-workers\)](http://www.palmscheme.gov.au/resources/superannuation-pacific-workers).
- Onoono me ne a fakamatalaga e manakogina ke mafai o faka`fonu tau pepa mō te DASP. Ka faigofie atu ke maua a te uega o fakamatalaga konei i te taimi koi nofo koe i Ausetalia. E mafai o manakogina ke maua a `kopi o nisi fakamatalaga tāua kolā ne saina fakamaoni faka`lei. Faipati ki te tino galue i te koga tausi tupe `kati ki nisi pepa fakamaoni e `tau o tuku atu ne koe.
- E fakamalos atu ke se `pono tou akauni i te pagike i Ausetalia ko te mea ke faulu ki ei a tau tupe `kati mai te DASP.
- Faipati ki tou pule māfai e manako koe ki nisi fesoasoani. E mafai o fesoasoani tonu atu tou pule io me i luga i te neti ke akoako koe ki fakamatalaga e uiga ki te DASP.

Tauloto ki te auala ke faka`fonu mō te toe `togimaiga o tau lafoga `togi i Ausetalia māfai ko oko atu koe ki tou fenua (tino ga`lue tumau fua mō se taimi leva)

Kafai koe se tino galue tumau mō se taimi leva, e mafai o faka`fonu ne koe te pepa ke toe `togi mai tau lafoga `togi. Mō nisi fakamatalaga:

- fano ki te [fakatuatusi i te neti o te ATO \(www.ato.gov.au/individuals-and-families/coming-to-australia-or-going-overseas/coming-to-australia/returning-to-your-home-country#Lodgingyourtaxreturn\)](http://www.ato.gov.au/individuals-and-families/coming-to-australia-or-going-overseas/coming-to-australia/returning-to-your-home-country#Lodgingyourtaxreturn)
- faitau ki te lafoatuga o te pepa mō te `toe `togimaiga o tau lafoga `togi i te [fakatuatusi i te neti o te PALM \(www.palmscheme.gov.au/resources/lodging-tax-return\)](http://www.palmscheme.gov.au/resources/lodging-tax-return).

Faipati ki tou pule mō nisi fesoasoani e manakogina.

Tausi faka`lei a pepa fakamaoni e uiga ki tau galuega

E aofia i ei:

- tau Australian tax file number (TFN)
- te igoa o tau tupe `teu i Ausetalia, e aofia i ei tau tupe `kati i te Australian Business Number (ABN)
- Napa o tou akauni i au tupe `kati

- Fakamatalaga e uiga ki tou pule, te igoa o tou pule/kamupane mo te fakatuatusi, mo olotou ABN
- fakamatalaga e uiga ki te fakatuatusi i te neti o te [MyGov](http://my.gov.au) (my.gov.au)
- napa o tou akauni i te pagike mo se `kopi fakamaoni o tou akauni telā ka `togi atu ki ei tau tupe `kati mai te DASP.

Ka manakogina ne koe a mea konei ke mafai o toe `togi mai tau tupe `kati ne `teu e auala i te DASP, te lafoatuga o tau pepa ke toe `togi mai tau lafoga `togi, kae māfai e toe foki atu koe o galue i Ausetalia.

MASINA A KOI TUAI O FOKI ATU KOE

`Togiga o mea e `tau o `togi

E aofia i ei:

- pili o telefoni
- so se sala e `tau o `togi ne koe.

Mafaufau ki te auala ke lafo atu au toe tupe `teu ki tou fenua

- E mafai o asi atu koe ki koga e aveave ei a tupe e pelā mo te Western Union, Send Money Pacific, io me ko te Rocket Remit ke iloa ne koe te `toe auala `lei ke lafo atu au tupe.
- Fesili atu ki tau pagike i Ausetalia e uiga ki te `togi e manakogina ke lafo atu a tupe ki tou fenua.

Kau atu ki te fakamainaga mai tou pule e uiga ki mea e aofia i te malaga foki atu

- E mafai o aofia i ei se potukau, io me se sau`talaga fua mo koe e uiga ki mea e aofia i te malaga foki.
- Fakamolemole atu ke sau`tala koe mo tou pule māfai e fia sau`tala koe ki avanoaga mō galuega i aso mai mua io me ko tou toe foki atu ki Ausetalia.

Onono ki lipoti mai te fa`kaimasaki e manakogina ke toe foki atu mo koe ki tou fenua

Mafaufau ki mea konei:

- Asiga i te fa`kaimasaki ki manu o te masaki ko te tīpī mo nisi masaki `pisi.
- Se asiga kātoa o tou malosī i te fa`kaimasaki e aofia i ei ou koga tapu mo te moegatama.
- Te `togiga o so se vailakau e aofia i ei a fuaga mō te fuafuaga o te kāiga mo nisi fesoasoani i mea tau tokita e pelā mo mata fai`tau kolā e se maua i tou fenua.

Fai ke toe maua mai a nisi tupe mai kamupane tausi ola `lei i togafiti fakatokita i Ausetalia

- Fesili atu ki tou pule māfai e isi sau fesili kae onono foki ki fakamatalaga e uiga ki te ola `lei i fakatokaga a te [PALM mō nisi fakamatalaga](http://www.palmscheme.gov.au/resources/health-insurance): (www.palmscheme.gov.au/resources/health-insurance).

VAIASO A KOI TUAI KOE O FOKI ATU

Onono faka`lei me ko maua tou toe peofuga mo aofaki tupe e `tau o `kati

- Faipati ki tou pule māfai e isi ne mea e manavase koe ki ei e uiga ki tou toe peofuga.
- Fakamautinoa me e lava `lei au tupe i tau malaga foki.

Fakatokoka a mea e `tau o fai a koi tuai o tiaki tou fale

Fesili atu ki tou pule ki mea e `tau o fai. Kāti e `tau mo koe o:

- `fulu faka`lei tou fale
- tamate te iti mo nisi mea
- `kati te itaneti
- faka`foki au kī
- fakatoka ke toe `togi mai tau tupe fakaleoleo (bond).

Tusi faka`lei a napa telefoni tāua mo meli-iti (onoono ki te fakaotiga o te `toe itulau)

Tusi faka`lei a napa telefoni mo meli-iti kolā e mafai o manako koe ki ei māfai ko oko atu ki tou fenua:

- Napa telefoni fesoasoani i fakatokaga a te PALM – telefoni ki te (1800 51 51 31) io me meli-iti atu ki te (palm@dewr.gov.au)
- tou pule, menetia, mo soa ga`lue
- tau sui ofisa (CLO) io me se sui o tino ga`lue mai tou fenua
- nisi tino ne fetau mo koe kae fia tumau i te fesokotaki atu ki a latou māfai ko oko atu koe ki tou fenua.

Napa telefoni mo SIM card o Ausetalia

- Fakaolaola faeloa tau telefoni ke oko ki te taimi ko toka ei koe o tiaki Ausetalia.
- Kafai e iloa ne koe me ka toe foki mai koe, e mafai o tausi faka`lei ne koe te telefoni mo te SIM card (kae ke iloa `lei ne koe so se mea e `tau o `togi).
- Ke `kati te telefoni kae fakaseaoga foki te SIM io me ko so se palani ne fakaaoga i tau telefoni māfai tenā tau fakaikuga.

Fakatokaga o te malaga

- Fakamautinoa aka me ko oti ne tuku atu ne tou pule tau tiketi i te vakalele i te 5 o aso mai mua o te po masina e faimalaga ei koe.

Tuku atu a auala ke fesokotaki atu i tou fenua (napa telefoni mo te meli-iti)

Tuku atu a te napa telefoni i tou fenua mo auala ke fesokotaki atu ki:

- tou pule
- te Department of Employment and Workplace Relations e auala i te meli-iti tenei: (palm@dewr.gov.au).

TE ASO E TIAKI EI NE KOE AUSETALIA

Mea ke ave i te vakalele

Tauave a mea konei i tau taga aveave i te vakalele (se ko tau pausi telā e ave i kakō):

- te fakasologa tenei mo napa telefoni tāua
- se pasipōti `lei
- tiketi i te vakalele mo so se pepa fakamaoni o tou koga nofo ne `togi
- so se vailakau fakatokita (māfai e isi) mo se tusi mai i tou tokita telā e fakaasi mai i ei me e `tau o inu o vailakau
- nai tupe mō meakai mo nisi mea e manakogina i te malaga
- so se pepa fakamaoni totino e uiga ki a koe io me se mea ke fesoasoani i te `toe faka`fokimaiga o au tupe mai te DASP.

Mea tāua ke masaua

- Kāti e `tau o tausi tau akauni i te pagike māfai e
- manako koe o fāulu ki ei tou toe peofuga, tau lafoga `togi mo au tupe `kati ne `teu. Io me e mafai o `pono ne koe tou akauni tenā. Fakamolemole ke fesili atu ki te pagike e uiga ki te `togi mo nisi mea e `tau o `togi māfai e se manako koe ke `pono te akauni.
- Fai ke iloa ne koe te `togi o `kilo silia a koi tuai o tiaki ne koe Ausetalia. E sili atu i te `togi māmā māfai e fakatoka ne koe a te `togi o `kilo silia a koi tuai o fanatu ki te malae vakelele.
- Sa tauave ne koe se aofaki lasi o tupe i tau malaga foki.
- Sau`tala faeloa mo tou pule ki so se fakalavelave io me ko tau sui ofisa io me ko te sui o tino ga`lue mai tou fenua.
- E mafai o maua te `toe fakasologa fou o sui ofisa (CLO)/sui o tino ga`lue mai tou fenua i te fakatuatusi i te [neti o te PALM](http://www.palmscheme.gov.au/contact): (www.palmscheme.gov.au/contact).

TINO TĀUA KE FESOKOTAKI KI EI

Fakaaoga te avanoaga i lalo ke tusi ki ei a igoa o tino tāua ke fesokotaki ki ei i Ausetalia. E tuku atu ne matou a nai manatu – kae e mafai o fakaopoopo ne koe a nisi mea ki ei

IGOA	NAPA TELEFONI	MELI-ITI
Tou pule		
Napa telefoni fesoasoani o te PALM	1800 51 51 31 (taimi ga`lue fua, vagana se mea fakavave)	palm@dewr.gov.au
Tau sui ofisa/sui o tino ga`lue mai tou fenua		
The Fair Work Ombudsman (Tino Fesoasoani ke iloa ou saolotoga)	(13 13 94) or (13 14 50) māfai e manakogina se tino `fuli	
Ofisa o te aikomisina o tou fenua, ofisa o tou fenua mo ofisa ga`lue mai tou fenua		
